

Atlantssiðir — Atlantsorð

Eftir Chr. Matras.

Hetta verður meira ein greinarstubbi enn ein fullfiggjað grein, men tað er vón míð, at lesarin kortini fær hylling á, hvussu tann myndin er vorðin, sum málfrøðingur, ið roynir at kanna orð og innihald teirra, fær av sambandi Føroya við londini uttan um okkum. Røtt verður her, sera stutt, men eg vóni kortini nóg skilliga, um siðir og orð, orð og siðir, og um tað, sum vit kunnu lesa av søgu burtur úr teimum. Eitt høvuðsevni eru tvey nøvn á átutara, sum roynt verður at seta inn í söguligt samanhæng við sið og mál í grannalondunum.

Tær rannsóknir av *geliskum* orðum í føroyskum og í norrønu grannamálum okkara, sum gjørðar hava verið í hesari øldini, festa í huganum eina landafrøðiliga mynd, sum er so vorðin: Ein strika sker úr suðri í norður, úr skotskgeliska økinum um Orknøyggjar, Hjaltland, Føroyar til Íslands, men úr hesi strikuni sker ein onnur eystureftir og lendir onkustaðni á vesturstrond Noregs. Høvuðsstrikan suður og norður er skillig, men um hon í einstökum fórum byrjaði í Írlandi, ella á Mon (Isle of Man) ella í Vestur-onglandi (har er t. d. orðið ærgi¹⁾) kvæmt í staðanøvnum), er ilt at siga. Mest bendir tó á, at hitt skotskgeliska økið, har norrønar bygdir vóru í víkingatíðini, var rótin á strikuni. Í hesum viðfangi er eisini vert at vísa á, at orð, sum

¹⁾ Um hetta orðið sí Namn och Bygd, 1956, bls. 51–67.

eru ella verða hildin at vera av norrønari rót, eitt nú sovorðin náttúrulýsandi orð sum *gjógv* (eldri: *gjó*, ísl. *gjá*), *stakkur* (nýtt um ein flatan drang ella dranka) o. fl. hava í hvussu er fingið merking ella dám fyri sunnan Føroyar. Tey eru til á öllum strekkinum úr Mon norður til Íslands, í tí gel-iska partinum í geliskum formi sjálvsagt. Hóast slik høvuðs- orð í staðanøvnum og dagligum máli fyri vestan hav eisini eru funnin í støðum á vesturstrond Noregs (t. d. er *gjo* til í Sogni og í Rogalandi), fara vit at kalla tey atlantsorð, t. e. orð úr norrønum bygdum vestur í havi. Ikki ber til hjá okkum her at gera gjølla grein fyri hesum áhugaverda spurningi, nóg mikið er at vísa á, at eisini í slíkum hóma vit strikuna suður og norður. Av øðrum virkisøki, fornfrøðini, finna vit stuðul undir tað, sum her er sagt. Eg hugsi her um nálina, sum funnin varð í vikingatiðar-grevstrinum í Tjørnuvík. Um henda merkisgrip sigur Sverri Dahl (Fróðskaparrit V, 166): «Hesir prónar munnu... vera gjørdir eftir keltiskari fyrimynd í norronu vikingabygdunum har suðuri (t. e. í Skotlandi og í Suðuroyggjum) og haðan komnir til Íslands og Føroya...» Her er strikan so bein, sum hon fær verið, tí eingin tilikur prónur er funnin í Noregi.

Hitt gamla feroyska bón dasam felagið, sum vit mest sum taka um endan á nú á dögum, hevur í mongum lutum røtur sínar í vikingatiðini. Men tað er ikki yvir at dylja, at í hesi bón dasið menningini er so mangt, sum av fyrstu tið illa fær verið *norsk*, t. e. heimanorsk. Tað er so mangt, sum sær út til at vera sprottið úr siðmenningini sunnan fyri og vestan fyri okkum, ella beinari sagt fyri vestan hav.

Eitt er nú nýtslan av *børku* til at barka við, roð og húðir. Hetta er ikki norskur siður, og, tað eg veit, hevur tað heldur ikki verið siður í Íslandi, men hetta er siður í Írlandi (sí E. Estyn Evans, Irish Folk Ways, 1957, bls. 217), í Suðuroyggjum, í Orknøyggjum og í Hjaltlandi. Tað fólkid fyri vestan hav, sum talaði vesturnorsk mál, hevur tikið upp sið frá fólk, sum talaði geliskt mál. Men orð er einki, sum

vísir hetta, hitt fornþøroyska orðið *barka* (børku), sum nú eitur *børka* (børku), er óivað eitt atlantsorð, men tað er av norrønari rót, og so er eisini *børkuvísa*, *børkubóndi* o. s. fr. Í Hjaltlandi og Orknøyggjum eitur *Potentilla erecta* (børku-vísa): *bark*, *eart-bark*, *hill-bark*, og í hjaltlendskum staðanøvnum er likt til, at eitt fornt *barka* (børku) er varðveitt (sí Jakob Jakobsen, Shetlandsøernes stednavne, 1901, bls. 191).

Torvskurður kundi verið komin úr Noregi, men mestur man hann vera komin sunnaneftir til Føroya og Íslands (sí Jón Jóhannesson, Íslendingasaga I, 1956, bls. 347). Søgn er, at Orknøya-jallurin Torf-Einarr «fann fyrstr manna at skera torf ór jørðu til eldiviðar á Torfnesi á Skotlandi, þvíat ilt var til (elldi-)viðar í eyjunum» (Orkneyinga saga, København, 1913–16, bls. 10)). Er hetta beint, so er *torfskeri* (før. *torv-*) helst eitt atlantsorð, sum varðveitt er í Føroyum, Hjaltlandi, Orknøyggjum og Suðuroyggjum (hetta seinasta staðið í geliskum búna). Tann merkingin, sum orðið *mógvur* hevur í føroyiskum, «torvevnvi» («tørvejord»), og mór kann hava í íslendskum, «torv» («tørv»), er óivað ikomin fyri vestan hav; tað eg veit, er hon ikki til í Noregi.

Fyri torv, sum upp verður laðað, hevur fornísl. orðini *torfhraukr* og *torfstakkr*. Før. hevur hitt merkiliga orðið *torvlutur* ella *lutur*. *Lutur* (á formmáli: **hlutr*) er í før. eisini til í orðinum *tvøstlultur*, men helst er *lutur* av fyrstu tíð bert navn á torvluti. Eitt nú er *lutur* í orðabókini hjá Svabo bert havt um torvlut (meta v. strues glebarum fossilium, quæ hýemen sub dio habetur, etc.). Torvlutur av sama skapilsi sum okkara er neyvan til í Noregi, men bæði í Írlandi og á skotska meginlandinum. Í Skotlandi æt slíkur lutur *leet*, eitt germanskort orð, sum í hesi merking kundi verið komið úr norrønum atlantsmáli. Ella hava føroyingar í fornari tíð fingið merkingina úr skotskum ella aðrarí enskari dialekt? Okkurt samband er her í hvussu er. Hin føroyski luturin hevur, sum nevnt, írsktskotskt snið.

Atlantssíð finni eg eisini í tí, at føroyingar fyrr gróvu *tálg*, *tálgarstykki*, niður í diki ella mýrar, í *tálgardíkini* tey

kalla. Hesin goymslumátin er óivað gamal. Lucas Debes (Færoæ et Færoa Reserata, 1673, bls. 244—245) nevnir hann, og í sögnum, sum eldri eru, er sagt frá honum. Í Antikvarisk Tidskrift, 1849—51, bls. 337, sigur V. U. Hammershaimb, at Niklas, sonur Jógvans í Dalsgarði, kom at verða bóndi í Kirkjubø, og at faðirin gróv honum 60 tálgarvágir upp úr jørdini til at festa garðin fyri. Hvar lærdu føroyingar slíkan goymslumáta? Tað eg dugi at síggja helst fyri vestan hav. Í Írlandi og í Suðuroyggjum goymdu menn ikki tálg, men *smør* á henda hátt. Smørið varð í ílati sett niður í mýrar (sí E. Estyn Evans, Irish Folk Ways, 1957, bls. 196). Eg dugi illa at hugsa mær annað, enn at her er samband ímillum siðin í neytalondunum sunnan fyri Føroyar og so í okkara seyðaoyyggjum, her sum tálgin hevði meira at týða enn smørið. —

Atlantssíður og atlantsorð eru til í sambandi við *tara*, og er slikt høvuðsevnið í hesi grein. Sum nevnt verður seinni, haldi eg, at fyri vestan hav lærdu norrønir menn at eta tara, í hvussu er summi tarasløg. Henda hugsanin fær styrk i málsligum tilfari, eitt nú í teimum báðum taranøvnunum, sum á feroyskum eita *slavak* og *mirkjalli*. Hesi bæði orðini fara vit at taka upp til umrøðu seinni. Her verður nú fyrst sagt eitt sindur frá tara yvirhøvur, málsliga og í siðum og trúgv.

Orðið *tari*, m., sum æt á formáli og eitur á íslendskum *bari*, nýta vit her um tað, sum á latíni verður rópt *Algæ*. Tann munin, sum ísl. og norskt hava á orðunum: *bari* og *þang* (tare og tang) «*Laminaria; Fucus*», hava vit ikki í feroyskum. Hjá okkum er *tang* (þang) bert navnið á átutaranum *Alaria*. Tó man samansettingin *tangspógví* «*Numenius arquata arquata*» innihalda orðið *tang* í eini meira almennari merking «*Laminaria ella Fucus*».

Orðið *tari* (þari, tare, tarre) er til í teimum vestaru norð-anmálunum, og tað er til skjals í staðanøvnum í gomlum norrønum bygdum fyri vestan hav, eitt nú á Mon. Tað er hildið at vera runnið av rót, sum merkir «at vindar,

snara» (sbr. latín *torqueo* «eg snari»), og eisini í donskum plantunøvnum er tað til. Sí Johan Lange, De folkelige plantenavnes pruppering efter motiver (Blyttia XV, 1957, bls. 133): «*Galium aparine* kaldes også *Tare*; det selvsamme navn *Tar(r)e* bruges om *Stellaria media* (Fuglegræs), der ligesom Snorre kan være højst generende under renholdelsen af jorden mellem kulturplanter, og desuden om forskellige *Alger*, der hænger i fiskeredskaberne. Det har antagelig været en fællesbetegnelse for enhver snarelignende ting, vel især plantesnarer; men ordet kendes nu kun i de nævnte specielle betydninger brugt om nogle få bestemte planter, der slet ikke har nogen indbyrdes ydre lighed ud over det, at de hænger i redskaber.» — Orðið *tang* (þang) er hildið at vera av somu rót sum *tættur*, adj. (á formáli: *béttir*). — Bæði *tari* og *tang* eru germonsk orð.

Tari hevði bæði í Noregi og fyri vestan hav so nógv at týða eitt nú fyri veltingina, at tað er einki at undrast á, at sumstaðni hevur verið *trúgv* í sambandi við tara. Martin Martin hevur í bók sini (Description of the Western Isles, ed. 1716, bls. 28) eina merkiliaða sögu um ein «sjógud» («a sea-god in Lewis»), sum teir ofraðu øl til um allahalguna: Maður vóð á kvøldi út í sjógvin og segði: *Shony*, eg gevi tær hetta krússið av øli og vóni, at tú gert so væl at geva okkum ríviligt av *tara* «for enriching our ground the ensuing year». Siðurin og navnið á gudinum, sum nú á geliskum er skrivað *Seonaith*, eru ikki nevnd aðrastaðni enn her, men George Henderson (The Norse Influence on Celtic Scotland, 1910, bls. 101) og aðrir hava hildið, at «*Shony*» hevur verið ein norrønur guddómur, og at navnið er av fyrstu tið norrønt. Annað er ikki at siga um hetta, allar royndir til at týða navnið hava verið til einkis.

Eitt er tó víst, at í Føroyum hevur ikki verið sört av «*tara-trúgv*». Tarnovius (1669: Færoensia II. 38) sigur so frá: «Denne Afgud (hann meinir við Tór) haffve de tilbedet, om jordens grøde, got fisckeri, om ildebrands afven-

delse, oc haffve derfore taget tang, huilcket de kallede Tare af samme Afguds Nafn, oc samme Tare kastede de paa ageren for grøde skyld: for dørene, for ildebrands afvendelse skyld: oc lagt den i fisckebaadene, for got fisckeries skyld. oc derfore hannem ideligen haffve tilbedet.» Hetta við at leggja tara í bát er til enn sumstaðni. A. Weihe (Tjóðminni, Tórshavn 1938, bls. 81) tekur so til: «Tann, ið vil fiska væl, skal leggja eitt tarablað í bátin jóansøku-morgun.» Í Suðuroy (í Fámjin og Sandvík) er sagt mær, at menn har koyrdu «tara og tussing í bátarnar øskuónsdag» (Daniel Nolsøe). — Málsligt samband ímillum Tór og tara er sjálvsagt einki.

Eina gamla trúgv, har tari kemur uppí, nevnir Adolf Dahl sunnan úr Dali (Gomul trúgv úr Dali, Varðin XI, 47): «Eftirburður frá kúgv mátti altið berast á sjógvini (helst á kvøldi) og eingin síggja hann uttan tann, sum við kúnna fekst. Hesi orð skuldu sigast, tá hann varð burturkastaður: Hetta sendi kúgv mín tær! — Tríggir koyrlar (t. e. tonglar) skuldu leggjast aftur í byttuna, sum eftirburðurin var borin í; teir skuldu berast aftur í fjósið, og sigast skuldi við kúnna: Hetta sendi strandarkonan¹⁾ tær!»

Eisini í sambandi við fiskivarðar er trúgv ella siður við tara til. Adolf Dahl nevnir tað tó ikki. Hann sigur bert so um slíkar varðar (Varðin XI, 50): «Teir gomlu høvdzu fiskivarðar. Tað vóru varðar, sum teir kastaðu grót í, hvørja ferð fiskaloysi var, fyri at fáa fisk aftur á miðini. Slikir fiskivarðar finnast í føroyiskum staðanøvnum.» Um *Fiskivarðan* úti á Tarvheyggjum við Skálavík sigur Leifur Tróndarson hetta: «Varði. Gamalt er, at hann skal verða hildin uppi, um væl skal vera vorðið við fiskiskapi í Skálavík. Jóansøkumorgun (!) skuldi tú kasta stein aftur at varðanum og *tongul* í bátin. Tann, sum fyrstur kundi gera hetta á morgni, skuldi verða bestur at fiska tað summaríð.» Í eini aðrari frágreiðing um sama varða (báðar eru á Føroya

¹⁾ Heðin Brú sigur mær, at hann hoyrdi tey siga: fjørukonan.

Forminnissavni) er frásognin henda: «Siður var, at menn summarmálamorgun (!), áðrenn farið varð til útróðrar, skuldu leggja ein tongul í bátin og ein stein í varðan (Fiskivarðan) fyri at fáa fiskieydnu. Hetta hevur verið gjort upp til hesa tiðina.» (1952).

Burtur úr tara fingu tey fyrr spælilutirnar *ball* og *kyku*. Í orðabókini hjá J. C. Svabo verður *Badlur*, s. m., týtt soleiðis: «Bold (eller Kugle gjort) af en Tangstamme, hvor med man (Børn, Bønder) leger, pila lusoria ex certa fuci specie confecta (M), pila v. globulus ex stipite fuci dichotomi factus, qvo ludunt pueri (S¹). Kyka er í somu orðabók skrivað *Kjika*, s. f. (S¹: s. m.), og týtt so: «(af Tang) et Stykke, som giøres og bøjes saa, at det kan springe op og blive som levende» (M) og «Legetøj, gjort af en Tangstamme, Instrumentum lusorium puerile ex stipite algæ confectum» (S¹). Undir sagnorðinum *kyka* («*Kjika*, v. a.») hevur handritið M, umframt týðingina «giøre levende, komme Ild til at brænde ...», ískoytið: «it. de *Tambjødla*». Kanske merkir hetta, at sagnorðið *kyka* — einsamalt ella í sambandinum *kyka tangbjøllu* — varð havt um spælið, sum *kykan* varð nýtt til. Av tí at orðið «tangbjølla» neyvan altið merkti bert niðasti luturin av *tangi* (*Alaria*), tori eg ikki at siga við vissu, hvussu *kykan* var vorðin, ella hvørjum hon var gjørd av. —

Aftan á hetta slankið, vit nú gjørdu, nærkast vit aftur høvuðsevninum: tari sum fólkaføði.

Um taraát føroyinga, aðrar tiðir enn tá ið hungur gekk á, fáa vit upplýsingar í verjurøðuni hjá Frederik v. Gabel. Hon er tíðarmerkt 11. mars 1691 («Læst udj Commissionen i Raadstuen for Kiøbenhafns Slot d. 23 Martij Anno 1691»)¹⁾. Har er so frásagt: «*Tang* belangendes, da efftersom det her kommer Een meere fremmed for, da faar Jeg lidet vitløftigere derom en detail referere. — Der scall vere trende Slags paa Færøe, som de begriber der paa Landet

1) Á ríkisskjalasavninum danska.

under Naufn af Tang, och som der ædis i allmindelighed; — Det Eene Slags Kallder de Tang, som scall vere høy och er egentlig it slags Rør vell 3, 4 eller meer alen Lange; Deraf er nogle Søede, nogle Sallte, de sallte Kaster de bort, mens de Søede æder de: — Det Ander Slags Kallder de Geyer eller Tongell, dette groer neere i Bonden i Søen, och-saa vell paa Steene, har neden Een tyck roed, och oven it Blad, Deraf æder de huad der sidder hallft qvarter eller it qvarter ohngefehr fra bladdet need till Roeden, och skall vere for dennem delikat: — Det Tredie Slags Kallder de Tambiøll, det er ey synderlig høyt, men de ere alle Søede fra Roeden til Bladet; Disse Trey Slags Æder alle follck, saa vell till Lyst och Ergetzligheid, som de kand mætte dem deraff . . .»

Heilt vist er ikki, hvørji hesi 3 slögini eru. Mest er likt til, at fyrsta slagið er Alaria esculenta (*tang*) á sumri, tá ið blaðið ella *mirkjallin* er ákomin. Annað slagið er helst *Laminaria digitata* (*geyrur* ella *tongul*), og tann etandi parturin fær so illa verið annað enn *kellinga(r)oyra*. Tað seinasta er so tann parturin av *Alaria esculenta*, sum eisini er til, áðrenn blaðið kemur á, t. e. rótin og leggurin, tað, sum enn eitur *tangbjølla*. Men *søl* eru, sum vit siggja, ikki nevnd hjá Fr. v. Gabel.

Vit nevna nú ymisk taraslög, sum etin hava verið.

Laminaria digitata (áður eis. *Fucus digitatus*), *L. hyperborea* (áður eis. *Fucus hyperboreus*) og helst fleiri slög av ættini *Laminaria* hava føroyingar neyvan gjört mun ímillum. Orð sum *tari*, *tarablað*; *tonglatari*; *tongul*, *geyrur*, *koyril*; *tussingur* o. s. fr. hava soleiðis neyvan verið fest til eitt vist slag. Eitt sindur frægari er statt, tá ið vit koma til tann partin av *Laminaria*, sum etandi er. H. C. Lyngbye sigur í Rariora Codana (prentað í Videnskabelige Meddelelser fra den naturhist. Forening i Kjøbenhavn for Aarene 1879 og 1880, bls. 229), at tann parturin av *Laminaria digitata*, sum fólk stundum eta, men sum ikki er nögv virdur, eitur *kellingarblað* (Pars illa *Laminariae digitatae*,

qvæ interdum comeditur, sed parum æstimatur, dicitur *Kjedlinga=Blea*). Annars er navnið *kellinga(r)oyra*. Um *Fucus digitatus* sigur N. Mohr (Forsøg til en Islandsk Naturhistorie, 1786, bls. 245): «Paa Færørerne spises det øverste eller glatte af Stængelen, saavel som det nederste af Bladet, hvilket de kalde *Kjædlinga=Oyra*.»

Í tí orðabókarhandritinum (M), sum skrivað er við N. Mohrs hond, stendur so: «*Kjedlinga=Ojra*, s. n., det øverste af Bladet paa en Tangstamme, suprema pars folii algæ. Isl. *kerlingar=eyra*.» Eg kann nevna, at N. Mohr hevur eisini í sama handriti taranavnið «*Kjedlinga=Teari*, s. m.» — tíverri við ongari týðing.

Rhodymenia palmata (áður eis.: *Fucus palmatus*, F. ovinus) var átuvökstur á allari leiðini úr Írlandi til Íslands, men hevur, tað nakar veit, ikki verið fólkaføði í Noregi. Navnið á hesum taraslagnum er bæði í Írlandi og í Bretlandi av fyrstu tið geliskt, men í norrønum londum, har tað bert er varðveitt í Føroyum, Íslandi og Noregi, er upprunin norrønur. Her er sostatt einki másligt samband ímillum írsk-skotskan heim og norrønan. Geliska navnið *duileasg*, miðalírskt *duiles*, er hildið at merkja «vatn=leyv» (duille «blað, bløð» + uisce, usce «vatn»). Tað er tiðliga komið inn í skotskenskt, har tað verður skrivað *dilse*, *dilce*, *dulse* o. til. Eisini norðurensk mál, eitt nú málið í Northumberland, hava orðið *dulse*. Norrøna orðið er *søl*, fær. *søl*, isl. *söl*, norskt *sol(l)*, *søl*. Hetta er runnið av somu rót sum fornorrøna orðið *sølr*, adj., «brúngulur» (hvønnafall æt: *sølv*).

Orðið *søl* var sum í fornmalinum og nýislendskum í gomlum føroyskum eitt hvørkikynsorð i fleirtali, og soleiðis finna vit tað í føroyskum staðanøvnum, eitt nú Inni á Sølunum (í Múla), og hitt gamla hvørsfallið (í flt.) *sølva* hevur í staðanøvnum okkara sniðið *sølva(r)z*, *salva*z, *sálva(r)z*. Nú — orðið er lítið kent nú á dögum — verður hjá okkum *søl* ofta nýtt sum eintalsorð, eitt nú í Mikkjal á Ryggi: Landalæra I, 1926—27 (bls. 62): «*Søl* veksur bæði á sjó(v)ar-

klettinum og uppi á øðrum tara; á fjøru er tað undan; tá sokir seyður oman at eta tað, og man tað vera honum góð hjálp í svangligum tíðum.»

Í orðabókini hjá Svabo, eitt nú í hdr. M, eru *søl* («Søøl, s. n.») nevnd: «et slags Strandgræs, som spises af Fattige, fucus ovinus v. alga sacharifera. Isl. *söl*». Orðalagið hjá Jørgen Landt (Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne, 1800, bls. 229) er so: «*Fucus palmatus*, paa dansk: Haand-dannet Tang, og *Fucus ovinus*, paa dansk: Faare Tang, begge kaldes i Færøe *Søl* og bliver undertiden spiiste for Lyst, nogle stege den, da den derved skal faae en bedre Smag. Faarene æde den begjerlingen.» — Eftir hesum hava so føroyingar i 18. øld etið hetta tiltikna taraslagið, hóast fáur nú á døgum veit frá tí at siga. Longri aftur í tíðini er einki at ivast í, at hesin reyðtarin hevði meira at týða hjá okkum. Í hvussu er haldi eg meg kunna lesa tað burtur úr teimum mongu staðanøvnum, sum nevnd eru eftir honum. Sum kunnugt varð hetta høvuðstarin, ið etin varð í Íslandi, eitt taraslag, sum lóggivið varð um (Jónsbók, Grágás). Í Noregi nýttu menn *søl* til neytafóður, men eingin veit við vissu, at fólk har hevur bragdað tey¹⁾). Írland, Skotland, Suðuroyggjar og Orknøyggjar, Føroyar og Ísland eru helst tað rætta gamla økið til átutara — av hesum sum av øðrum slögum.

Hóast orðið *søl* fyrst og fremst merkti Rhodymenia, so er einki at ivast í, at eisini annar reyðtari hevur havt sama navn — og verið etin. Eg skal nevna her, at tari, sum Landt (231) kallar *Fucus ciliatus* (sama latínska navn hevur N. Mohr, bls. 246, fyri isl. *sölvamæður*), helst hevur itið

¹⁾ Prof. Ove Arbo Høeg hevur gjort so væl at siga mær, hvat ið veits um taraát í Noregi. Hann sigur so frá: «Det nærmeste jeg er kommet, er følgende opplysning fra Balsfjord (Tromsøfylke): «Soill er en liten, sterkt rødfarga tang, som sauene er svært glad i. Jeg liker også at tygge på soill når jeg er i fjæra heime.» Men det som denne mannen forteller, kan en ikke ta som sikkert utslag av gammel tradition.»

søl i Føroyum onkustaðni og verið etin — «er god at spise», sigur hann.

Umframt vanlig taraslög hava føroyingar áður í tíðini etið eitt slýggj, sum nevnt er *slavak*.

Í tí handritinum av orðabók J. C. Svabos, sum vit eru von at kalla M — tað hevur Nicolai Mohr (1742–1790) skrivað — finna vit hetta um orðið *slavak*: «*Sleavak*, s. n., etslags grønt Slie eller Tang, uva (!) marina viridis. Isl. *slafak*». Vit kunnu leggja afturat, at í bókini hjá N. Mohr, «*Forsøg til en Islandsk Naturhistorie*» (Khn. 1786), er hetta íslendska taranavníð ikki nevnt — og heldur ikki tað féroyska. Men Svabo nevnir tað féroyska navnið í Indb. (t. e. Indberetninger indhentede paa en, Allernaadigst befalet, Rejse i Færøe i Aarene 1781 og 1782; bls. 558), í plantulistanum: «*Slujgj*, ulva latissima, kaldes af nogle *Sleavak*, og skal paa sine Steder fordum være spiist af Hunger.» Í A³ — t. e. 3. ískoyti í orðabókina, sum Svabo skrivaði (eftir 1800) heima í Føroyum — verður «*Sleavak*, s. n.» greint so: «Bred Vand-Hinde, ulva latissima». Tað danska navnið her hevur Svabo óivað fingið úr bókini hjá Jørgen Landt (Færøerne, 1800, bls. 232), sum sigur hitt féroyska navnið á *Ulva latissima vera Sleavak*, hitt danska *Bred Vandhinde*. Í hitt borðið er tað, at Landt her sum so ofta hevur tilfar sitt frá Svabo (Indb.), sum skilliga sæst av circumflexinum uppi yvir ea og av ískoytinum «skal paa sine Steder være spiist af Hunger». Orðið *Slujgj*, sum Svabo nevndi í Indb., tað, sum vit nú skriva slýggj (ísl. slý, norskt sli), er nevnt í elstu orðabókarhandritunum hjá Svabo (eisini í M), men bert um «grønt Tang, som kastes op af Søen, species algæ viridis»; A³ hevur tó — eftir Landt — greiningina «*Navle Vandhinde, ulva umbilicalis*». Um henda taran (hann skrivar féroyska navnið: *Slujgji*) sigur Landt: «voxer paa de fleeste Strandkante, hvor Klippefødderne skyde ud mod Vandskorpen; den er bruun og tynd som en Hinde, ved Midten fæstet til Klippen, er ulige breed til Siderne, Randen er ligeledes ulige deelt og splittet. Denne saa kaldte *Slujgji* gjør Steder, hvor

den groer meget slibrig, saa at den er ofte til Hinder paa de Steder, hvor man skal lande med Baade i stærk Søegang; thi da kommer det an paa at springe vist, og staae fast.» Landt endar umrøðu sína av hesum brúna taranum, sum hann so kallar á féroyskum slýggj, við at taka til N. Mohr (Isl. Naturh., 248), har sagt er frá nýtsluni í øðrum londum. N. Mohr hevur upplýsingar sínar frá Lightfoot (Flora Scotica). Tað, sum N. M. sigur um «*Ulva umbilicalis?*» er hetta: «findes almindelig paa Klipper ved Stranden, er mørk purpurfarvet, spises meget vester paa Skotland; den indsamles i Martiimaaned, og efter at den er lidet kogt, stues den op med Peber, Eddike og Smør. I England saltes den og forvares ofte et heelt Aar, naar den bringes paa Bordet, kommer man paa den Olie og Citronsaft.» Vit siggja, at N. M. nevnir einki íslendskt ella féroyskt navn á taranum (slýnum), og hvørki hann ella Landt sýnast at vita av, at hetta er etið í Føroyum ella í Íslandi. Tað eg dugi at siggja, hevur Landt ongastaðni navnið slýggj á grønum tara, heldur ikki bls. 297, har hetta stendur: «paa nogle Steder opdriver en Tangart, som de kalde *Slujgji*, ulva, hvilken giver den fineste og kraftfuldeste Gjødning». — Orðið slýggj er germansk, slavak av fyrstu tíð ikki. — Eftir ljóðframburðinum hevði verið beinari at skrivað orðið slavakk, men av tí at skriftmálið í slikum fórum er vant at hava einfalt hjáljóð, skriva vit tað: slavak.

Í Botany of the Færöes (1901—1909) nevnir Gazet Paturs-son í navnalista sínum (III, 864—66) *slavak*, og slýggj («sliggj») er sett at vera navn á *Porphyra umbilicalis*. Eftir plantunavnalistanum hjá G. Patursson og R. Rasmussen (Varðin VIII, 147—148) er likt til, at G. P. kennir navnið *slavak* úr nútíðarmáli, og at R. R. bert kennir tað frá Svabo og Landt. Á sama stað verður bent á, at «slýggj» er nýtt um fleiri slög av grøntara. Rasmus Rasmussen hevur seinni (Féroysk Plantunøvn, Tórshavn 1950) havt nøvnini bæði *slavak* og *slýggj* gjøllari til viðgerðar. Her er sagt (bls. 158—159), at nøvnini verða brúkt hvort um annað um

ymisk slög av grøntara: Ulva, Ulothrix, Enteromorpha o. fl.
 — Beint nú hevur Rasmus sagt mær, at hann kennir orðið *slavak* av Skarði nýtt um grønt slýggj, sum kom á helluna um várið og gjørði hana hála, so at illa var gangandi.

Sum nevnt aðrastaðni er *slafak* í Íslandi nýtt um ymist gras, og eisini á geliskari grund man tað samsvarandi orðið hava verið nýtt um annað enn fjøruslýggj¹⁾). Hetta gevur okkum dirvi til at týða staðanøvnini *Slavansdalur* (í Sands-haga) og *Slavarsurðar* (Porkeri) sum *Slavaks-dalur*, *-urðar*. Ljóðgongdin var so henda, at «k» í «*slavaks-*» hvarv, og seinni kom so inn «n» og «r» framman fyri «s»-inum. Sbr. at staðanavnaliðurin *Drekkands-* verður framborin *Drekk-ars-*, *Drekkals-* og (tað upprunaliga) *Drekkans-*. Er hetta beint, og eg dugi ikki at síggja annan uppruna hjá nøvnunum úr Sandoy og Porkeri, so varð fornþeroyskt *slavak* eisini nýtt um annan gróður enn fjøruslýggj.

At *slavak* (í fjøruni) varð etið í Føroyum í svangligum tiðum er einki at ivast í. Mangt er í neyðini nýtt — heldur onkur. Men siðurin er helst so gamal sum orðið *slavak* er her á landi, og hann fær illa verið komin aðra leið enn hetta upprunaliga geliska orðið. Her ber eitt atlantsorð boð um, hvaðan ein atlantssiður er komin.

Vit fara nú at líta at tí íslendska tilfarinum.

Orðið *slavak* er til í Íslandi sum í Føroyum, har skrivað *slafak* ella (Sigf. Blöndal, Islandsk-dansk Ordbog, 1920—1924) *slavak*. Men merkingin ella merkingarnar har eru ólikar hini føroysku, um vit fara eftir orðabókum. Sniðið á orðinum er, sum sæst, tað sama, og vit fåa seinni at síggja, at tá ið vit leita í øllum tí íslendska tilfarinum, sum í dag er, finna vit ein tráð, sum hóast alt í merking bindur saman Ísland við Føroyar. Vit líta nú fyrst at orða-

¹⁾ Joyce, Names of Places, II (1883), 346: But this word *sleabhacan* must have been also applied to some herb not marine; for we have an inland townland in the parish of Killaan in Galway, west of Ballinasloe, called *Cloonatlonkaun* the *cloon* or meadow of the sloke (*s* eclipsed by *t*).

bókunum. Björn Halldórsson¹⁾) týðir orðið so: «fænum mollissimum ex prato pingvissimo» (Rasks danska týðing er: blødt hø af en fed engbund); Cleasby-Vigfusson (An Icelandic-English Dictionary. Oxford, 1874): «rank grass and weeds that grow near farm-houses» (so eis. Zoëga, Íslensk-ensk orðabók 1951, ÷ that...); Finnur Jónsson (Norsk-islandske sprog- og kulturforhold, 1921, bls. 60): «mig forklaret som 'grov græs, blandet med ukrudt, der slås omkring selve gårdsbygningen'»; Blöndal: «Græs el. Hø, bestaaende især af etaarigt Rapgræs, Fuglegræs og almindelig Hyrdetaske; dette vokser især i Nærheden af Gødningsdynen og Gaardspladsen»; Leijström-Magnússon-Jansson, Isländsk-svensk ordbok (1955): «dåligt gräs som växer på gödselhögen». Her er so statt einki røtt um tara ella slýggj.

Tá ið eg vendi mær til dr. Jakob Benediktsson til at fregnast eftir øðrum tilfari orði okkara viðvíkjandi, fekk eg sera fródligt svar, alt fingið úr søvnunum hjá hini stóru íslendsku orðabókini. Sjálvur Jón Guðmundsson lærði (1574–1651) átti fyrsta dömið, eg fekk. Hann tekur so til í tí greinarstubbnum, hann skrivaði «Um Jslands þang og ávexti j fiðrunum» (prentað í Islandica XV, 1924, 2): «Á brimklettum vex slafak, sumer kalla Mariuþang edur brimsöl. Þad er hier bakad j milli heitra hellna, og þær kökur eru sem ostur; sie þad j heitri miólk etid, lætur menn vel sofa...» Her sigur Jón lærði frá sjó- ella fjøruvökstri, sum etin varð, kanska mest fyri heilsuna, sum aðrir vökstrir, hann nevnir. At hetta hevur verið alga, sum plantufrøðingar siga, er einki at ivast í. Ein annar lærður maður, hesin úr 18. øld, Jón Ólafsson frá Grunnavík, hevur í fiskafrøði síni (Ichthyologia, hdskr. IBR 90, 8vo) so á máli: «af því hún (t. e. fiskilúsin) hefr þar meira viðrværi,

¹⁾ Lexicon Islandico-Latino-Danicum Biörnonis Haldorsonii. Björn Haldorsens islandske Lexicon. . . Cura R. K. Raskii Editum .. Havniae MDCCCXIV.

sem *slafakid* er meira». Her er skilliga eisini meint við «*tara*». Merkingin «*gras*» er helst í hesum báðum dómum: 1. «leggja bakstur af *slafaki* edur sinu . . vid lífid», Magnus Stephensen: Gaman og alvara I, 111 (Sveinn Pálsson); 2. «Hjer vex ætíð arfi og *slavak* best», Bjarni Arngríms-son: Gardyrkju Frædi-Qver, 1816, 6. — Hvaðan grundarlagið undir greining Blöndals er komið, sigur J. B., veitst ikki; men greinin «*slavaksvarpi*, m. Skrænt, bevokset med *slavak* og stödende op til en Gaards Huse» hevur hann úr sónnum Hallgr. Schevings (Lbs. 283—284, 4to).

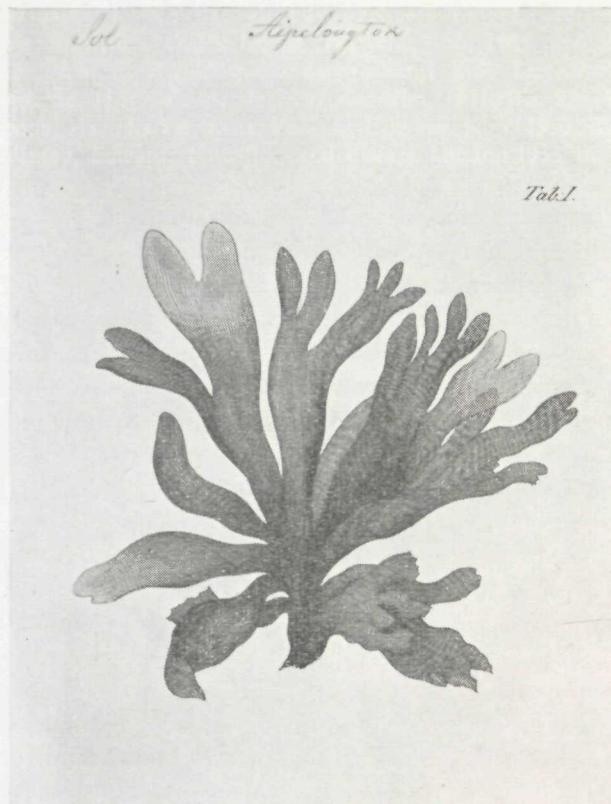
At vísa seg fæst tað burtur úr tí íslendska tilfarinum, at her er dömi um plantunavn, sum av fyrstu tið varð havt um sjóvökstur («*tara*», kансka eisini um vatnalu) og síðan er vorðið navn á grasi. Sum áður nevnt, hevur verið hildið, at írska orðið, sum *slavak* er sprottið av, er til í írskum staðanøvnum við merkingini «some herb not marine». Sbr. eisini tey bæði áðurnevndu feroysku staðanøvnini, sum kunnu vísa tann vegin, at *slavak* í Føroyum heldur ikki bert varð nýtt um fjøruslýggj. Spurningurin, um atlantsorðið *slavak* av fyrstu tið hevði tvær merkingar, er ikki góður at greiða.

Úr eldri bókum, orðabókum og øðrum, fáa vit hetta at vita um tað geliska orðið, sum sprottið er av somu rót sum *slavak*: *slabhagan*, =ain, s. m., «a sort of edible sea-weed gathered from rocks, but different from *dilse* or *duilliasg*» (Shaw¹), 1780; Armstrong²), 1825). H. S. D.³) (1828): *Slabhagan* «a kind of reddish sea-weed: navel laver. *Ulva umblicalis*. (Lightfoot)»; her eru eisini nevndir ensk-skotsku formarnir hjá Jamieson: *Slaik*, *Slake*, *Sleegh* og *Sloke*. Vit hava áður nevnt upplýsingarnar um nýtluna av *Ulva umblicalis*, sum N. Mohr hevði frá Lightfoot. Aftur at hesum

1) William Shaw: A Galic and English Dictionary, London, 1780.

2) R. A. Armstrong: A Gaelic Dictionary, London, 1825.

3) Dictionarium Scoto-Celticum. A Dictionary of the Gaelic Language. Compiled and Published under the Direction of The Highland Society of Scotland. I-II. Edinb. 1828.

1. mynd. *Söl* (*Rhodymenia palmata*). Myndin er úr bók Magn. Stephensens (1808).

loyvi eg mær at taka uppaftur (á enskum) tað, sum Martin Martin (1716) veit at siga frá sjóvökstrinum *Slake* (bls. 203): «a very thin plant, almost round, about ten or twelve inches in circumference, grows on the rocks and sands. The native eat it boiled, and it dissolves into oil. They say that if a little butter be added to it, one might live many years on this alone, without bread or any other food, and at the same time undergo any laborious exercise. This plant, boiled with some butter, is given to cows in the

spring, to remove costiveness.» Henda vöksturin ella onkun tilíkan, sum hevði ella sum fólk hildu hava ta dygdina, at tey kundu liva av honum einsamøllum, bert við einum sindri av smøri afturvið, hava føroyingar — og helst eisini íslendingar — tiðliga lært at nýta. Slikur kunnleiki man i katólskari tíð hava verið hentur, tá ið fósta var ella fóstu-dagar.

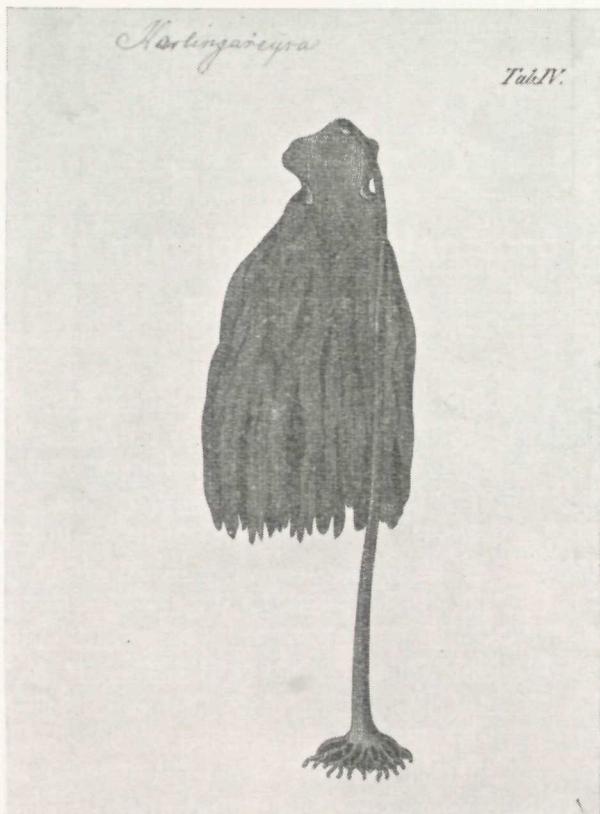
Um tað skotska og norðurenska navnið *slake*, ið eins og tað føroyska er komið úr geliskum, sigur Oxford=orðabókin: «a name given to several species of *Algæ*, including marine and edible kinds as *Ulva* and *Porphyra*, and also freshwater sorts, as *Enteromorpha* and *Confervæ*.» Eftir John Cameron (The Gaelic Names of Plants, 1900, bls. 135) er tað *Porphyra laciniata*, sum ber hitt geliska navnið («Gaelic and Irish: *sloucan*, *slochdan* . . . *Slabhcean* (in Lewis)»), men hann leggur afturat, at «in the Western Highlands» fær eisini grøntarin *Ulva latissima* sama navn sum *Porphyra*. — Í Fr. Allan McDonald, Gaelic Words and Expressions from South Uist and Eriskay (Edited by J. L. Campbell. Dublin, 1958) er orðið skrivað og týtt so: «*Slòcan* (Benbecula), *Slabhcan* (S.Uist), sea sloke, thin silklike seaweed growing on flattish rocks.» — Reidar Th. Christiansen (Suderøy—Norn, Maal og Minne 1938, bls. 10–11) nevnir *slaukan* av Lewis.

Um tað geliska orðið, sum *slavak* er sprottið av, gevur Prof. H. Wagner mær hesar upplýsingar: Í norðurírskum eitur tað *slabhac*, sagt: *slo:k*, í suðurírskum: *sleahac*, sagt: *sl'auk*. Hitt føroysk-íslendska orðið er runnið av einum tvístavaðum formi *slavæk*, sum broyttist til *sLo:k* í norðurírskum (sbr. ensk-írsku formarnar *slawk*, *slope*, sum nevndir eru í Oxford=orðabókini). Hitt skotskigeliska *slabhagan* er komið av *slabhac* (ifesti: *-án*). —

Nógv tað merkiligasta atlantsorðið er tað, sum á føroysk=eitur *mirkjalli*, m., (Svabo=orðb.: *Mirkjadla*, s. f.; Landt: *Mirkjadlur*, m.). Tað hevur so mong sniðini, bæði á norrønari grund fyrir vestan hav og í geliskim máli, at ilt er, haldi

eg at finna upphavssniðið. Her royna vit kortini sum frægast at koma eitt sindur á leið, í hvussu er royna vit at vísa fólkí á, at hitt norrøna tilfarið er væl meira margtáttað, enn higartil hevur verið hildið. Mirkjalli, hetta navnið á etandi tara, er ikki til í Noregi, og heldur ikki veit nakar av, at menn fyri eystan hav nakrantíð hava etið hetta slagið — sum íslendingar, føroyingar, hjaltar, orknoyingar, suðurøyamenn og írar.

Um Alaria (tang), sum er og var høvuðsátutari í Førøyum, sigur Svabo so i Indb. (560): «*Teng, fucus esculentus*. Egentligen kaldes Stammen selv *Tambjødla*, de ved samme hængende Trævler, eller Spirer, Kraaka, og Bladet med Stilken *Teng*.» Vit kunnu undrast á, at *mirkjalli* ikki er nevndur her, og at orðabókarhandritini hava so lítið at siga okkum frá orðinum og týdningi tess. M (fyri 1790) hevur bert: «*Mirkjadla*, s. f.», S¹ (eftir 1800): «*Mirkjadla*, s. f. Tangstængel, *scopus algæ*»; týðingen í A³ (ískoyti til S¹) er skilliga tikin frá J. Landt (sí seinni): «*Ribbenet i Teng*, som gaaer langs ud i Midten af Bladet, *costa per medium longitudinale folii esculenti exiens*.» So statt sæst, at Svabo (tað sama hevur verið við N. Mohr) hevur hildið orðið vera kvennkyn — og at hann hevur lítið vitað um merkingina. Meira veit J. Landt (1800; bls. 230) at siga okkum: «*Fucus esculentus*, f. *Teng*, paa dansk: Spiiselig Tang, Stammen kaldes *Tambjødla*, Bladene *Kraaga*, og Riibbenet, som gaaer langs ud i Midten af Bladet hedder *Mirkjadlur*. Baade Stammen og Ribbeenet spises begjerlig af Rige og Fattige; det tynde Blad, som følger op ved begge Sider af Ribbeenet bortskjæres, det øvrige har da en behagelig Smag, helst om den er taget paa de Steder, hvor Strømmen løber stærk. Naar den er frisk, er den bruuunagtig og som en Brusk at bide paa. Nogle slaaer kogende Vand derpaa, hvorved den faaer en smuk grøn Farve og bliver noget dejere og blødere...» H. C. Lyngbye (Rariora Codana, bls. 229) hevur — sum orbabók Svabos — orðið «mirkjalla» sum kvennkynsorð: «Ad Færoensibus come-

2. mynd. *Laminaria hyperborea*. Tað er samankomingin millum legg og blað, sum á fór. eitur *kellinga(r)oyra*.

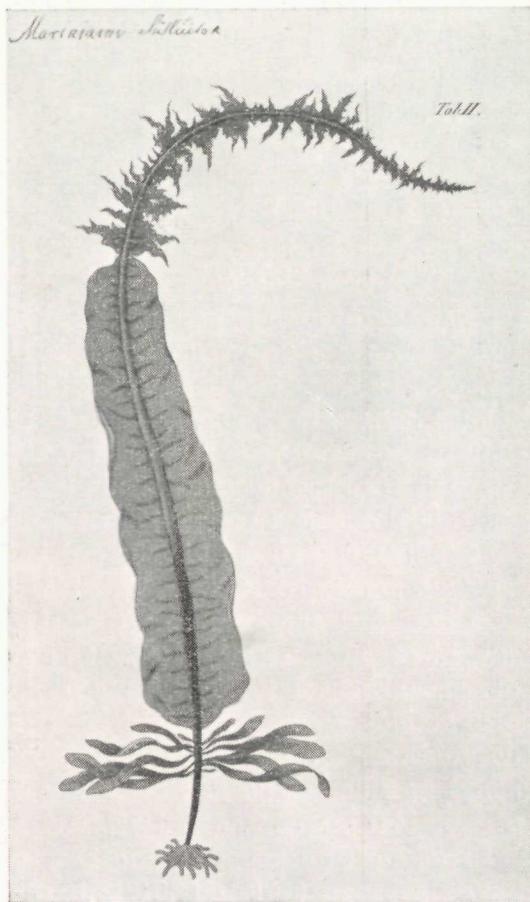
ditur, qvod hic afferre lubet, *Laminaria esculenta*, cuius partes ideo diversa habent nomina; sic stipes *Tangbjødla*, pinnæ *Kraakur*, costa et folium *Mirkjadla*, eorum idiomate nuncupantur.» Her er «mirkjalli» navn á streinginum í blaðnum og á blaðnum sjálvum. So er kanska eisini aðrastaðni við. — Í summum stöðum, t. d. í Kunoy, er *mirkjalli*, m., navn á allari plantuni (*Alaria esculenta*); hon eitur annars at vísa um alt landið: *tang*.

Í latínskum smáriti eftir íslendingin Bjarna Pálsson (Speci-

men Observationum .. circa plantarum .. maris Islandici, et speciatim algæ sacchariferae .. originem, partes et usus. Havn. 1749) er (bls. 17) nevndur feroyskur navnformur av mirkjalla (sí eis. seinni): *Myrrekiarni*. Hetta feroyska orðið, sum B. P. helst hevur frá feroyskum studenti (ella burtur úr riti, sum nú ikki er til?), er óivað her ávirkað av tí samsvarandi íslendska orðinum (*Mari-kiarni*) í seinna partinum. Vit hava loyvi at ivast í, um fyrri partur, so stutt fyri Svabos tið, hevði tvær stavingar. Men hava feroyingar í fyrra parti av 18. øld sagt «mirkjadli», og ikki «mir(ri)-kjadni», so er tó líkt til, at eina ferð hevur feroyskt kent ein form, sum ikki hevði upprunaligt —ll—, men —n(n)—, í seinna liðið. Hetta haldi eg okkum kunna lesa burtur úr staðanavninum *Myrkjanoyri* (sagt: mirtcan-), skrivað 1584: Mørckenø, 1620/21: Mørckenør. Fyrri partur av hesum Borðoyar-navninum fær valla verið annað enn **Mirkan(n)a-*, har (seinna) —a— er horvið í ljóðgloppinum (hiatus), sum vant er at vera í slíkum fórum. Eg hugsi mær, at upprunaligi formurin av orðinum, sum vit hava her, var **myrkjanni*, m., (neyvan **myrkjan*, n.). Tað eigur at vera nevnt, at **-kjanni*, í heldur trýstveikari støða sum her, kundi verið runnið av «kjarni» (sbr. t. d. «hvønn» av «hvern»). Men er «kjarni» í tí íslendska navninum upprunaligt? Eg hugsi ikki. Er mín hugsan bein, so hevði fornferoyskt tvey sniðini: annað hevði —nn—, hitt, sum nú, —ll— (nú sagt: —dl—).

Í feroyskum, sum í íslendskum, er orðið nú altið kall-kynsorð, t. e. *mirkjalli*, m. Kvennkynsformurin hjá Svabo og øðrum er neyvan beinur («Mirkjadla, s. f.»). Eg kann nevna, at heldur ikki sniðið «mirkjallur, m.» tykir at vera gamalt — um tað nakrantið hevur verið til.

Í orðabók Sigf. Blöndals er íslendska orðið, sum er tað sama sum hitt feroyska mirkjalli, skrivað: mararkjarni, *marikjarni*, márikjarni, maríkjarni, *marinkjarni*, mariukjarni og *murukjarni*. Allir formarnir við —a— (—á—) í fyrra liði eru, sum dr. Jakob Benediktsson sigur mær, úr ungum keldum eftir seðlatilfari Blöndals at døma. Elstur er form-

3. mynd. *Alaria esculenta* (*tang*). Niðasti parturin rótfestan og leggurin (stipes) eitur *tangbjöll* ella *bjölla*, ringurin av blöðum í neðra (pinnae) er *krákurnar*, hitt langa blaðið (folium), ella oftast bert strongurin í tí (costa) eitur *mirkjalli*. Tað er strongurin (*mirkjallin*), sum etin verður; tangbjöllan verður tó ofta tugs sum skrá. Ytst á blaðnum *trøllhalin* (eisini nevndur *tussuali*?).

urin márikjarni, sum hann hevur úr orðabók Bjørns Halldórs-sonar («Márikiarni, m., fucus penniformis, costa intermedia, cauleqve eduli», i týðing Rasks: Strandgræs, i Skikkelse af en Fieder, har en spiselig Stilk, en Art Tang). So er «Mari-(male: Maren-)kiarni» úr orðasavni Sveins Pálssonar (hdr. — í Árnasavni — Rask 18). Marikjarni er úr Öl. Daviðss. Þulur 161 (v. l. murukjarni), sum er prentað eftir uppskrift frá 19. øld. Hetta var so tilfar Blöndals.

Elstu dømini úr sövnunum hjá hini stóru íslendsku orðabókini eru úr Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vidalíns II 456, III 25, 47, 200. Formurin er *murukjarni*, ein formur, sum nýttur er fram í 19. øld, ofta við formum sum mari-kjarni ella Maríukjarni undir liðini á sær (t. d. Grasafræði Odds Hjaltalíns 330: Muru eðr Máríukjarni; Magnús Stephensen, Hugvekia, 1808, 12: Marikjarni eda Murukiarni, o. s. fr.). — *Marikjarni* kemur fyri í Grasnytjum Björns Halldórssonar 144 og seinni (sbr. her frammanundan). — *Mariukjarni* kemur fyrist fyri (hjá orðabókini) í Grasafræði Odds Hjaltalíns 330 (sbr. omanfyri) og í Jón Hjaltalin, Lækningabók 1837, 98. Tann formurin tykist at vera yngstur.

Av íslendskum formum í tí nevnda tilfarinum sakni eg tann, sum meira likist tí feroysk-hjaltlendsk-orknoyska tara-navninum enn «mari(n)kjarni», og «murukjarni», eg mein: formin *myrikjarni*. Slikur formur er í royndum til, men bert skriftfestur í einum stað (Björn Halldórsson, Grasnytiar, 1783, bls. 161), har so stendur: «*Myrikiarne*, siá *Mari-kiarni*». Nú eru menn so vanir við — frá o. u. 1700 til 1900 ella seinni — at lesa formarnar við «mari-» ella «muru-», at onkur fær hug at spyrra: er «myrikjarni» sannur íslendskur formur? Er ikki hugsandi, at B. H. av misgáu hevur tikið upp hin feroyska formin, sum nevndur er hjá Bjarna Pálssyni (Specimen . . . , 1749), har so er tikið til: «Tota hæc planta aliquid dulcedinis præsefert, pars Superior inferiorem, plantæ juniores Seu minores (qvæ *Mari-kiarni*, Islandis, *Myrrekiarni* Færröensibus dicuntur) majores dulce-dine vincunt . . . »? Eg veit ikki, men trúligari haldi eg

tað vera, at onkustaðni í Íslandi varð í 18. øld til formurin «myrikjarni» («—y—» sagt «—i—», sjálvsagt). Sum seinni verður bent á, haldi eg, at (stutt) «y» var av fyrstu tið i frampartinum av orði okkara, og haldi eg, at hetta sjálv-ljóðið mangastaðni í Íslandi kundi fáa framburðin [Y], skrivað «u». Slik ljóðgongd er, sum Jón Helgason professari sigur mær, til skjals í mongum orðum, frá 17. øld upp i okkara tið. Í íslendskum handriti í British Museum (Add. 11. 177), skrivaðum seinast í 17. øld, er (bls. 92) til skjals formurin «spuriast» (t. e. «spyrjast»), í nútíðarmáli er til «smurja» <«smyrja», «ufrum» og «ufrað» (yfir um, y. at), «kjur» (kyrr), «ukkur» (ykkr) o. fl. Sbr. eis. Blöndals orðabók, XXII. Eftir hesum kundi fornisl. *myri-* broytast til *muri-* og seinni (sbr. plantunavnið *mura*, f.) til *muru-*. Um —a— í forminum «marikjarni» verður røtt seinni. Hetta ljóðið (—a—) kemur sjálvsagt ikki beinleiðis av upphavsljóðinum —y--.

Um nýtsluna av sjóvökstrinum Alaria, sum Björn Halldórsen (Grasnytiar 144) sigur «er halldinn bestr, af øllum æti-þara tegundum», er nóg mikil her at vísa til Magnús Stephensen (De til Menneskeføde i Island brugelige Tangarter, 1808, 24–26), har eisini partar av hesum átutara verða nevndir. Her skal eg bert taka uppaftur, at plantan øll (Marikiarne, Murukiärne) er søgd at hava partarnar «Bialla» (sbr. før. tangbjølla, bjølla) og «Kiarna» (acc.); tað seinna er her nýtt um ovasta part av blaðnum. Annars er ofta í íslendskum *kjarni*, m., navn á allari plantuni.

Í Hjaltlandi og Orknøyggjum eitur mirkjalli: *mirkyals*, *mirkels*, ella tilíkt, alt formar, sum líkjast tí féroyska (—s er enskiskotskt fleirtalsmerki). Eftir Jakob Jakobsen (Ordbog over det norr. spr. på Shetland, 1908–18) er merkingin í Hjaltlandi «rodblade på ... alaria esculenta». Í Orknøyggjum er merkingin nakað tann sama (Hugh Marwick, Orkney Norn, 1929).

Ur geliskum orðabókum fara vit nú at taka nakrar orða-formar (ella nøkur orð), sum at visa seg eru navn á Alaria

(tangi ella mirkjalla) ella í hvussu er á etandi taravökstri. William Shaw (A Galic and English Dictionary. Vol. I. London 1780) hevur bert formin *muiririn* «a sort of alga that is eaten; it consists of very long stalks, and long narrow leaves»; Neil Macalpine (A Pronouncing Gaelic-English Dictionary, 1832. Reprinted 1948) hevur tveir formar: *muirichlinn* og *muirlinn*, s. n., «edible sea-weed, called birses; in some places *gruaigean*»; hjá Dwelly (The Illustrated Gaelic-English Dictionary, 1901–1911) er ein formur *mircean*¹⁾, s. m., navn á einum parti av *Alaria* («badderlock»), sbr. Alex. Macbain (An Etymological Dictionary of the Gaelic Language, 1911), sum hevur sama form: «a kind of sea-weed» (Lewis), men undir «*gruaigean*» skrivar orðið øðrvísi: «*Miorcan* in Lewis». At enda skal eg nevna, at Lane (English-Irish Dictionary 1904) sigur «edible alga» eita á írskum: *muirireann*, *muirirín* og *muirlinn*. Eftir John Cameron (The Gaelic Names of Plants, 1900, bls. 134) er *mircean* navn á *Alaria esculenta* (ein sögumaður hansara sigur tað tó merkja reytt taraslag). Her er nevndur úr Írlandi ein formur *murlins*, sum Cameron heldur vera avbronglaðan av formunum «*muiririn*, *muirichlinn*, *muirlinn*» (av *muir*, *mara* «sjógvur, hav»). Á Mon sigur hann orðið vera *mooirlane* (í hini stóru monsku orðabókini, 1866, hevur Kelly: *mooir-lhean* «a sea-weed which the inhabitants eat»).

Um teir gelisku formarnar av taranavninum «mirkjalli» havi eg leitað ráð hjá gelisk-könum monnum í Skotlandi, Noregi og Írlandi. Sjálvur legði eg stóran dent á teir formarnar, sum hava —l—, t. e. *muirichlinn* og *muirlinn*, tí at hesir formar líkjast mest tí føroyska og tí orknoysk-hjatlendska (mirkjalli; mirkyals). Hesir formar, sum Macalpine (1832) hevur, eru helst úr Argyll, sum David Murison orðabókarritstjóri sigur mær, og er málið har ofta líkast írskum. Tað er hugsandi, at *muir(ich)linn* er ein minkformur

1) Um «*mirkan*» (Lewis) sí Reidar Th. Christiansen í Maal og Minne 1938, bls. 10.

av orði, sum nú ikki er til, men sum eina ferð æt okkurt sum **muiricheal*. Men ber so til at binda henda formin saman við *mircean* (Lewis)? Um hetta sigur Magne Oftedal professari: Var eina ferð til eitt geliskt orð *muiricheal*, er ikki heilt óhugsandi, at minkingarfestið =an kundi verið komið í staðin fyri hitt upprunaliga =al, men —ch— kundi ikki broytst í —c— sum í *mircean*, og *muir-* kundi neyvan broytst í *mir-*. Samansetingar við *muir-* 'sjó-, hav-' eita í nútíðarmáli i Lewis at kalla altið *muir-*, hendinga ferð *mur-*. Ein hugsan, sum lítla próvdýgd hevur í sær, er tann, at forngeliskt **muiricheal* hevur alið av sær norr. *myrkjal(l)-*, sum so aftur er vorðið nýgeliskt *mircean*. Úrtøkan hjá M. O. er, at helst hava vit fyri okkum 3 gelisk orð: 1) *mircean*, 2) *muir(ich)lin* og 3) (írskt) *muirirean(-in)*. Tey seinastu bæði hava sama forlut, *muir*, men annars ber ikki til at finna sambandstráðin millum hesi trý orðini. — H. Wagner professari (Dublin Institute for advanced Studies) hevur gjört so væl at siga mær sína meining um henda flókta spurningin: hvussu er sambandið ímillum allar teir ólíku formarnar í geliskum og í norrønum? Við fáum orðum søgd er hugsan hansara henda: Norrønir menn í Suðurøyggjum talaðu bæði norrøna tungu og geliska, og tí kundi tað henda, at *mari-* «sjó-, hav-» í einum norrønum orði *mari-kjarni* kundi býtast um við geliskt *muir-*, sum merkti tað sama, so at ein norrøn-geliskur javnformur spurdist burturúr: **muir-kjarni*. Í hesum seinna forminum viknaði hitt norrøna orðið *kjarni* so stórliga, at tað er illa afturkennandi. Øðrumegin er formurin í Orknøyggjum, Hjaltlandi og í Føroyum, sum við ljóðfráliking (dissimilatión) fekk —l(l)— av seinna —r— i (=kjals, =kjalli; hann hugsar sær ein eldri form *-kjalni, men slikt ber, haldi eg, av ljóðligum grundum ikki til). Hinumegin tódnaði =kjarni í skotskigeliskum burtur í =cean, í írskum í =irin o. s. fr. Men tað lögna, sum eftir er, sigur H. W., er tað, at orknoyskt, hjaltlendskt og føroyskt hava tað norrøna taranavnið i einum geliskum formi!

At navnið á Alaria (ella parti av Alaria) er eitt atlantsorð, hugsi eg ikki, at nakar, sum kannar formarnar, úr Orknøyggjum í Ísland, fær seg at ivast í. Hesir formarnir hanga onkursvegna saman — og eingin teirra er funnin á tí norska meginlandinum. Har hava menn heldur ikki, tað nakar veit, etið hetta taraslagið, soleiðis sum siður hevur verið hjá fólkí fyri vestan hav, úr Írlandi í Ísland. Hin spurningurin er verri at greiða: var navnið av fyrstu tið norrønt ella geliskt? Útsjóndin er meira ella minni ónorror: *mirkyal(s)* í Orknøyggjum og í Hjaltlandi, *mirkjalli* í Førøyum og *myrikjarni* og *murukjarni* í Íslandi. Íslendski formurin *marikjarni* (marinkjarni er óivað ungt snið) hevur verið hildin at vera fullnorrønur í útsjónd og samanseting. Men er hann tað? Um henda formin tekur Alexander Jóhannesson (*Isländisches Etymologisches Wörterbuch*, 1956, bls. 357) so til orðanna: «*zu marr* «meer» (vgl. zusetzungen wie z. b. norw. dial. *maribakke*), got. *marei*, gen. *mareins*. Eg tori lítið at siga um tann norska dialektformin av norrøna orðinum *marbakki* (eis. mararbakki), tí í norskum hevur hetta orðið so mong sniðini, men at styðja seg í hesum fóri við slíkan form, ber ikki til. Harumframt eitur í øllum skriftformum, sum vit kenna, *marr* í samansetingum ongantið annað enn *mar-* ella *matar-*. Beinari haldi eg tað vera at hugsa so: *marikjarni* er formur, sum helst er ávirk-aður áv orðinum *marr*, men hann er ongantið heilt losn-aður frá tí upphavssniðinum, sum báðir formarnir *myrikjarni* og *murukjarni* eru sprottnir av. Sum áður er víst á, er tað likt til, at tann seinni formurin (*murukjarni*) er komin av tí fyrra; her kann plantunavnið *mura*, f., *Potentilla anserina*, sum er navn á vökstri, sum veksur oman í móti sjónum, og sum fólk stundum ótu rótina av, hava verið uppi í til at skapa formin (*muru-* av **muri-*). So statt fáa allir íslendskir nútíðarformar komið av forminum *myrikjarni*, sum Björn Halldórsson nevnir í 1783. Nú haldi eg okkum hava funnið eitt íslendskt frumsnið, sum í hvussu er í fyrra parti illa fær verið norrønt. Eingin undrist tá, um eg ivist

í, hvussu upprunaligur annar partur av orðinum er, =kjarni. Orðið *kjarni* — sama orð sum danskt *kærne*, týskt *kern* — er heldur lögvið, um vit hugsa um, hvussu hesin vökstur ella vakstrarpertur er vorðin. Vit eiga ikki at lata tað binda okkum, at orðið *kjarni* einsamalt í íslendskum er nýtt um Alaria ella part av Alaria. Her er helst um styttning at røða. Nei, frægast høpi fáa vit í, um vit hugsa okkum, at ísl. *myrikjarni* er umgjört snið av fornislendskum orði *myri-kjanni.

Vit koma onga leið, um vit ikki vilja rokna við tí, at norrøn mál fyri vestan hav høvdu tveir formar av tí navn-inum, vit her røða um. Annar, *myr(i)kjanni, er so grundarfurmurin hjá øllum øðrum íslendskum formum, hjá tí færoyiska staðanavninum *Myrkjanoyri* og hjá tí geliska nútíðarforminum *mircean* á Lewis í Suðuroyggjum. Hin, *myr(i)kjalli, er frumsniðið hjá vakstrarnavninum, sum vit í dag hava í Orknøyggjum, Hjaltlandi og í Føroyum (mirkyals; mirkjalli). Báðir formarnir mugu hava grundarlag sitt í geliskum máli í víkingatíðini. Men hvussu vóru teir gelisku formarnir vorðir? Æt *muirichlinn* (muirlinn) í eldri sniði okkurt sum *muiricheal, sum onkur hevur skotið mær upp, so hugsi eg mær, at *myr(i)kjalli, fær komið av tí. Men úr hvørjum formi er so *myr(i)kjanni komið? Kanska fær onkur gelisk-könur sagt okkum tað. Longri fram vinni eg ikki í hesi syftu.

Vit hava nú sæð, at ilt er at greiða allar málsligar flökjur viðvíkandi tí sniðinum, sum átutaranavnið *mirkjalli* hevur í norrønum og geliskum málheimi. Men eitt er víst: norrønt fær orðið ikki verið av fyrstu tíð. Eins og navnið á tí átuslýnum, sum nýtt hevur verið í Írlandi, í Suðuroyggjum og í Føroyum, fær. *slavak*, ísl. *slafak*, er komið úr geliskum (*slabhac*), fær hitt færoyiska og íslendska navnið ikki komið úr øðrum máli enn úr geliskum. Vit tora tí at halda, at siðurin at eta slíkan tara er komin úr somu ætt. Men er alt taraát í norrønum londum fyri vestan hav íkomið fyri sunnan Føroyar? Hóast taranavnið *søl* er norrønt orð, haldi

eg eisini líkindi vera til, at norrønir menn fyri vestan hav lærdu at nýta henda týðandi átutaran — hjá írum og skotum — á upprunaliga írskum ella skotskum øki. — Um okkurt navn á etandi tara í Føroyum og í Íslandi er týðing av geliskum taranavni, er spurningur, sum er verdur at kanna til lítar. Her er nóg mikið at gera vart við hitt sjálfsama íslendska taranavnið *sölvamæður*, f. pl. Tað er eftir orðabók Blöndals navn á Rhodophyllis dichotoma, eftir N. Mohr (*Forsøg til en Islandsk Naturhistorie*, 1786, bls. 246): *Fucus ciliatus*. Seta vit hetta íslendska navnið í eintal, sum aldri verður nýtt nú (sbr. söl, pl., fjörugrös, pl., maríugrös, pl.), verður úrslitið, **sölvamóðir*, meinlikt tí geliska navn-inum á *Chondrus crispus*: *Màthair an duilisg* («the mother of the dulse»; Cameron 136).

SUMMARY

The introduction of the present paper mentions that a close study of Gaelic loan-words in Faroese (and the closely related languages as well) will lead to results which conveniently may be explained thus: From the Scots Gaelic areas through Orkney, Shetland, and the Faroes to Iceland we may draw a line from which another line may be drawn to some place on the western coast of Norway. The former line (south/north) is clear enough, though in rare cases it is impossible to decide whether it starts from Ireland or perhaps from Western England (where e. g. a component in place-names corresponding to OFar. *ærgi* 'shieling' is to be found quite frequently). A picture of the same kind emerges from a thorough study of a number of seemingly Scandinavian words, e. g. *gjó* (Icel. *gjá*, Scots *geo*) and *stakkr* (Scots *stack*): Both words are known and used from the Isle of Man to Northern Iceland.

The archeologists have shown us that the relations of the Faroes with the Hebrides and Northern Scotland are closer than with Norway. A study of the old peasant culture of the Faroes points to a close connection in the Viking Age with settlements in the Gaelic speaking areas, this is e. g. shown in the use of tormentil roots as tanning material.

The present paper demonstrates the already mentioned connections as regards the use of edible algae. The names of two algae point towards Shetland and Orkney, but also towards the Gaelic speaking countries: Far. *slávak* (Icel. *slafak*) and Far. *mirkjalli* (Icel. *mari(n)kjarni*, *murukjarni*, *myrikjarni*). During the viking period the Gaelic noun *slabhad* was introduced into the Atlantic branches of Norse in the form *slafak*, and the origin of *mirkjalli* is no doubt to be found in the same areas. However, it is a very complicated task to explain the relations between the differing Norse forms and the not less differing Gaelic forms (in the Scotch and Irish branches). The origin of **myr(i)kjalli*, the probable form of the Viking Age (from which Far. *mirkjalli*, and Orc., Shetl. *mirkyals*), seems to be a Gaelic form, lurking behind the forms given by Macalpine (1832): *muirichlinn* and *muirlinn*, i. e. forms with an —l— in the second component. Besides *myr(i)kjalli* (Far. Orc., Shetl.) a form **myr(i)kjanni* seems to have existed, preserved in the Faroese place-name *Mirkjanoyri* and in Gael. *mircean* (Lewis). The word **myr(i)kianni*, proposed here, is probably the origin of the Icelandic forms mentioned above. The first component has been changed in different ways due to the influence of words such as *marr* 'sea' *Maria*, *mura* 'silver-weed' etc., while the second component has been influenced by *kjarni* 'seed, core'.